

A sport lehetséges szerepe a társadalmi tőke létrehozásában

The role of sport in generating social capital

Absztrakt

A tanulmány célja, hogy rámutasson a sport társadalmi-gazdasági fejlődésben betöltött szerepére. Az elméleti részben a sporthoz kötődő externáliák hatásmechanizmusa kerül elemzésre, hangsúlyozva a sport társadalmi tőkére gyakorolt hatását. A tanulmány egyik oldalról számos nemzetközi sportpolitikai dokumentumot vizsgál, és ennek eredményképpen megállapítja a sportszervezetek, valamint a sportlétesítmények társadalmi-gazdasági fejlődésre gyakorolt hatását. Másrészt a dokumentumok elemzése rámutat a sportfejlesztések és a társadalmi tőke, valamint a terület- és vidékfejlesztés közötti kapcsolatra is. Utóbbi a szerzők két esettanulmányban támasztják alá, egy nagyváros és egy vidéki település példáján. A nagyvárosi példa a győri Aqua Sportközpont térbeli elhelyezkedésén a város és vidék közötti együttműködés meghatározó szerepét hangsúlyozza a keletkező társadalmi haszon realizálásában. A Bag faluhoz kötődő másik példa a sport társadalmi tőke létrehozásában betöltött szerepét, mint a vidékfejlesztés egy lehetséges alternatíváját mutatja be.

Kulcsszavak: közösségi sport, társadalmi befogadás, társadalmi tőke, társadalmi fejlődés

Abstract

This paper examines the role of sports in socio-economic development. The theoretical parts of the study concentrate on the mechanism how externalities originating from sports exert their influences, especially focusing on social capital. The importance of social interactions, sport organizations and sport facilities are emphasized by the analysis of several national sport policy documents. The analysis of policy documents also points out the potential relationship between sports and territorial and rural development that is further examined via two case studies. One of the case studies highlights the conflict between cities and rural areas in terms of determining the territorial location of sport facilities. This problem is demonstrated through a recent sport facility investment in Hungary, Győr, the Aqua Sport Centre. The other case study aims to shed light on the role of sports in social integration and the role of sport facilities as a prerequisite of this process. This study relates to the activity of a non-profit organization aiming to realize social integration in a small village, Bag.

Keywords: social sport, social inclusion, social capital, social development

BEVEZETÉS

Nefiodow (1996) a hosszú távú gazdasági ciklusok elismert kutatója a fenntartható fejlődés legjelentősebb gátjának a magas munkanélküliséget, a társadalom romló egészségi állapotát, önpusztító tevékenységét és az egyre növekvő bűnözést tartja. Elmélete szerint, míg az eddigi Kondratyev-ciklusokat technológiai innovációk (gőzgép, vasút, elektronika, információtechnológia) ösztönözték, a hatodik Kondratyev-ciklus mozgatórugója a testileg-lelkileg egészséges ember, a humán erőforrás minősége lesz. S noha megoszlanak a vélemények a technológiai fejlődés szerepéről és korlátairól a 21. században (Thompson, 2014; Greenwood-Holt, 2008; Nick-Pongrác, 2017); a humán tőke^[1], illetve az egészség, mint önálló termelési tényező gazdasági növekedésben, társadalmi fejlődésben betöltött szerepét is egyre több kutatás hangsúlyozza (Weil, 2014; Egri, 2015; Barro, 2013).

A fizikai és mentális egészségi állapotot számos tényező befolyásolja, mint például az egyén magatartása, életvitele, táplálkozása, fizikai aktivitása, társas kapcsolatai, az épített és természetes környezet állapota, a társadalmi közeg vagy az egészségügyi ellátási rendszer. E sokelemű hatásrendszer egyik legfontosabb eleme az egyén magatartása, az egyén egészséggel szembeni attitűdje. Ugyanakkor a kérdéskör felveti az állami szerepvállalás, illetve a települési önkormányzatok felelősségét is, hiszen az egyén egészsége társadalmi érdek is, az egészségtudatos magatartás kialakításának ösztönzésére pedig számos gazdasági, társadalmi, politikai és jogi intézmény nyújt lehetőséget^[2]. A tanulmány a társadalom- és gazdaságpolitika széleskörű beavatkozási területei közül a sportban rejlő lehetőségeket vizsgálja. A különböző társadalmi rétegek között növekvő szociális és gazdasági egyenlőtlenség térben is megjelenik, amelyet globális, regionális szinten, valamint országon belüli, leszakadó vidéki területek esetében is érzékelhetünk. A sportban rejlő hasznok sajátossága, hogy hozzájárulhatnak számos komplex, társadalmi szinten jelentkező probléma – például a társadalmi szegregáció – megoldásához is.

Az elmúlt időszakban egyre több kutatás foglalkozik a sport – különösen a közösségben végzett testmozgás – egészségre gyakorolt hatásain túl, a társadalmi szinten jelentkező hatások vizsgálatával, a sport társadalmi integrációban betöltött és társadalmi részvételt ösztönző szerepével (pl.: Jarvie, 2008; Skinner-

[1] A tőke fogalom használatakor Camagni (2009) területi tőke modelljének értelmezéséhez illeszkedünk. Vörös (2017a) e modell alapján kategorizálja a sportnak a területi tőke különböző elemeire gyakorolt hatását.

[2] Az intézmény fogalmát North (1991) megközelítése alapján a sportban érvényes játékszabályokhoz hasonlóan, társadalmi játékszabályokként értelmezzük. Eszerint az intézmények a tranzakciós költségek módosításán keresztül gyakorolnak hatást az egyes döntési alternatívák relatív áaira, ezáltal koordinálva az egyének közötti interakciókat. Ennek megfelelően intézményként értelmezhető például a Magyarországon „csipsz-adó” néven ismertté vált népegészségügyi termék-díj, a látvány-csapatsport támogatásával kapcsolatos jogszabályok (Vörös, 2012), a Nemzetközi Úszósövetség (FINA) vagy az Egyesült Királyság sportstratégiája is.

Zakus, 2008; Nicholson–Hoye, 2008; Tigyiné, 2015). Tanulmányunk elméleti megalapozását a sport által nyújtott externáliák társadalmi tőke létrehozásában betöltött szerepe, Nicholson és Hoye (2008) megközelítése adja. A társadalmi tőke és a sport kapcsolatának elméleti vizsgálatát dokumentumelemzéssel egészítjük ki: különböző nemzetek sportpolitikai dokumentumait elemezzünk és feltárjuk a társadalmi tőke és a sport társadalmi hatásainak összefüggéseit.

Az elméleti keret kialakítását követően vizsgáljuk a sport társadalmi kihívások megoldásában betöltött lehetséges szerepét egy nagyváros és vonzáskörzete, vagy legalább annak egy része, valamint egy vidéki kistéleplülés példáján. Mindkét esettanulmányban arra kívánunk rámutatni, hogy a sporton keresztül formálódó közösségek társadalmi tőkét generálhatnak, mert növelik az adott közösségen belüli bizalmat és kommunikációt, ami elvezet az életminőség javításához, kapcsolati háló kialakulásához. Az épülő, formálódó közösség lehet helyhez kötött, például egy falu közössége, de lehet határokat átlépő szervezethez kapcsolódó csoport is (Euracademy, 2005). Az első esettanulmány a győri Aqua Sportközpont beruházás példáján keresztül foglalkozik a város és vidéke közötti szükséges és lehetséges kapcsolattal. Elemzésünkben rávilágítunk a települési közösségek közötti együttműködés és együtt gondolkodás fontosságára, a közösség építésén keresztül a társadalmi tőke erősödésére. A kooperáció szükségességét támasztja alá a sportból származó társadalmi és gazdasági hasznok megjelenésének térbelisége, valamint a hasznok realizálásához szükséges infrastruktúra jelentős tőkeigénye. Másik esettanulmányunk egy vidéki kistéleplést vesz górcső alá, ahol a közösségépítésen keresztül erősödik a bizalom, mint a társadalmi tőke egyik alapeleme. A vidékfejlesztés számára a társadalmi tőke vagyont, amelyet erősíteni kell a vidékfejlesztési folyamat során (Hyrialien, 1999). A vizsgált esetben a sport lehetséges hatásainak a vidékfejlesztés legfontosabb céljához, az életminőség javításához (Szörényiné, 2001) való illeszkedését vizsgáljuk egy társadalmi befogadást ösztönző projekten keresztül, amely a sport segítségével valósult meg. A BAGázs Közhasznú Egyesület tevékenységének keretében, a Bag községben élő roma gyermekek és felnőttek sport segítségével történő társadalmi integrációja hatékonyan hozzájárul a társadalmi és humán tőke építéséhez, amit a mélyinterjúk segítségével mutatunk be. A tanulmány következtetések megfogalmazásával és további kutatási irányok felvázolásával zárul.

1. A SPORT MINT TÁRSADALMI TŐKE LÉTREHOZÁSÁRA ALKALMAS INTÉZMÉNY – ELMÉLETI MEGKÖZELÍTÉSEK

1.1. A SPORT ÉS A TÁRSADALMI TŐKE KAPCSOLATA

A sport ágazathoz kötődő direkt és indirekt társadalmi-gazdasági hatásokat széleskörű szakirodalom vizsgálja (Andreff-Szymanski, 2006; Maennig-Zimbalist,

2012; Vörös, 2017b). Számos hatás egzaktul mérhető vagy kellően jól közelíthető, illetve monetarizálható. Ilyen például a rendszeresen végzett testmozgás következtében a sportoló egyén által érzékelhető változás az egészségi állapotában, munkavégző képességében, sőt, a csökkenő egészségügyi kiadások következtében a szabadon elkölthető jövedelmében is (Lechner-Sari 2015; Reimers et al., 2012). A fizikai aktivitás növekedése társadalmi szinten mérhető hatásokkal is bír: magasabb gazdasági aktivitást, alacsonyabb munkanélküliséget, nagyobb termelékenységet, valamint csökkenő egészségügyi és táppénz kiadásokat eredményezhet (Ács et al., 2016; Cabane, 2014). Hasonlóan szerteágazó hatásokkal rendelkeznek a sportesemények és a sportberuházások is. Hozzájárulnak a gazdaság teljesítményéhez, munkahelyet teremtenek, beruházási és fogyasztási keresletet generálnak (Porter-Chin, 2012; Siegfried-Zimbalist, 2000).

Ugyanakkor számos olyan hatás is kötődik a sporthoz, amely csak igen nehezen vagy egyáltalán nem számszerűsíthető, illetve monetarizálható. Jelen tanulmány elsősorban e hatásmechanizmusok feltérképezésére koncentrálnak. Ilyenek például a sport segítségével elsajátítható magatartási minták – a fegyelem, a becsületesség, a kitartás – illetve a kifejezetten társas interakciók következtében létrejövő externáliák – az összetartozás érzése, az identitástudat formálása és a társadalmi kohézióra gyakorolt hatás. Ezeknek a „puha” hatásoknak a közös jellemzője, hogy az egyén szintjén keletkeznek, ugyanakkor társadalmi szinten is érzékelhetőek, kialakulásuk pedig első sorban a közösségekben végzett testmozgáshoz köthető. Erre világít rá Putnam (2000, 411) megfogalmazása is a sport és a társadalmi tőke kapcsolatában: „A társadalmi tőke létrejöttéhez elengedhetetlen, hogy túllépjünk társadalmi, politikai és szakmai identitásunkon annak érdekében, hogy eltérő identitással rendelkező emberekkel kerülhessünk kapcsolatba. Ez az oka annak, hogy a csapatsportok kiváló lehetőséget nyújtanak a társadalmi tőke létrehozásához.”^[3]

E meglehetősen komplex megközelítés – a sport és a társadalmi tőke fogalmának kapcsolata – csak az elmúlt évtizedben került a tudományos kutatások látóterébe (pl.: Putnam, 2000; Nicholson-Hoye, 2008; Seifried-Clopton, 2013). Jóllehet, a sport társadalmi hatásait számos vitatott kérdés övezi a tudományban, ugyanakkor a sport társadalmi aspektusainak – olykor opportunista módon történő – megjelenítése széles körben megfigyelhető a politikai- és közéletben. A médiában megjelenő nyilatkozatok mellett, a fejlett országok sportpolitikai, illetve -stratégiai dokumentumai is rendszeresen hivatkoznak a testmozgás társadalmi szinten jelentkező pozitív externáliáira – a sport ágazat állami támogatásának létjogosultságát próbálva igazolni. E tény – a sport társadalmi hatásainak meglehetősen széles körben történő megjelenése és hivatkozása – további kutatást igényelt.

[3] Megjegyzés: a szerző saját fordítása.

1.2. NEMZETI SPORTPOLITIKAI DOKUMENTUMOK ELEMZÉSE

Nemzeti sportpolitikai és -stratégiai dokumentumokat vizsgáltunk azzal a céllal, hogy feltérképezzük – kutatási témánk szempontjából két fontos tényező – a sport és a társadalmi tőke kapcsolatát város és vidék relációjában. Ennek érdekében megvizsgáltuk Magyarországot, valamint a világ néhány fejlett országának dokumentumait az azok által kitűzött stratégiai célok, irányelvek, a célkitűzésekhez kapcsolódó intézkedési tervek (programok, projektek), valamint a célokat és intézkedéseket alátámasztó érvelésrendszer alapján. A következő sportpolitikai dokumentumok alkották mintavételünket^[4]:

- Amerikai Egyesült Államok (2016): National Physical Activity Plan,
- Ausztrália (2015): Play. Sport. Australia. The Australian Sports Commission's Participation Game Plan,
- Ausztria (2013): Nationaler Aktionsplan Bewegung,
- Egyesült Királyság (2015): Sporting Future: A New Strategy for an Active Nation,
- Franciaország (2014): Stratégie nationale de transition écologique vers un développement durable du sport 2015-2020,
- Magyarország (2007): Sport XXI. Nemzeti Sportstratégia 2007-2020.

A vizsgált dokumentumokról általánosságban elmondható, hogy többségében a szabadidősport területéhez kötődnek, a sportoló lakosság arányát, a fizikai aktivitás növelését tűzik ki célul. Kivételt képez ez alól Magyarország és az Egyesült Királyság, ahol a sportstratégia egyszerre foglalkozik a szabadidősport és a versenysport területével is; illetve számos ország esetében elmondható, hogy különálló stratégiai dokumentummal rendelkeznek a versenysport vonatkozásában (pl. Ausztrália).^[5]

A dokumentumok felépítése és stratégiai célkitűzése rendkívül változatos képet mutat. Franciaország sportstratégiája a társadalom-gazdaság-környezet fenntartható fejlődését kívánja szolgálni. Ausztrália a sport más szabadidő eltöltési alternatívákkal szembeni prioritásának megőrzésére koncentrál, amelynek egyik legfontosabb eszközének a sportszervezeteket tekintik, mint az emberi kapcsolatok létesítésének fontos színtereit. Az Amerikai Egyesült Államok és Ausztria a társadalmi élet különböző területeire, illetve gazdasági ágazatokra – úgy, mint egészségügy, oktatás, közlekedés, munkaerő piac, vallás – tagolva, külön-külön határozza meg azokhoz illeszkedő céljait a sportban. Az Egyesült Királyság a testmozgás, az önkéntes mozgalmakban és a sporteseményeken való részvétel, a versenysport eredményessége, valamint a sport gazdasági hatásai terén is megfogalmaz célkitűzéseket; valamint jól definiált monitoring és indikátor

[4] Elemzésünk részletes eredményeit a mellékletben található táblázat ismerteti.

[5] Vizsgálatunk nem terjedt ki a teljesítmény-orientált versenysport és élsport fejlesztésére koncentráló stratégiai dokumentumokra.

rendszer is kapcsolódik a stratégiához. Magyarország „sportnemzet és sportoló nemzet” mottóval jellemzi jövőképét, amelyet nyolc „társadalmi cél” hivatott szolgálni. A célok között olyan fogalmak is megjelennek, mint az esélyegyenlőség, a társadalmi kohézió és a közösségi identitás fejlesztése, habár mérésük nem kerül definiálásra.

A sporthoz kötődő társadalmi hasznok között valamennyi dokumentum elsők között említi a testmozgáshoz, különösen a közösségben végzett sporttevékenységhez kötődő hasznokat. A várható hatások között találkozhatunk továbbá az egyén szintjén jelentkező pozitív hatások említésével, mint például a céltudatosság, az akaraterő; a csapatmunkában való együttműködés és a szociális érzékenység fejlesztésén keresztül a társadalmi kohézióra és integrációra gyakorolt pozitív hatás, illetve a társadalmi részvétel elősegítése. Ugyanakkor megjelennek olyan hatások is, mint a sportnak a klímaváltozás elleni harcban, biodiverzitás megőrzésében, valamint környezetvédelemben betöltött szerepe. Fontos megjegyeznünk, hogy a versenysporthoz és a szabadidősporthoz társított hasznok a legtöbb dokumentum esetében nem különülnek el, noha a felsorakoztatott hatások jelentős része a szabadidősporthoz köthető. Ez azért is figyelemreméltó, mivel a sportfinanszírozás gyakorlata a legtöbb országban – ahogy Magyarországon is – azt mutatja, hogy az említett két terület vonatkozásában a forrásallokáció jelentős mértékben a versenysportnak kedvez (Green-Houlihan, 2005). A sport hivatkozott hatásait vizsgálva további érdekesség, hogy egyik dokumentumban sem találkozhatunk a sport által okozott negatív hatásokra való figyelemfelhívással. Így a sport számos negatív externália létrejöttéhez is hozzájárulhat, elősegítheti például a rasszizmust vagy a társadalmi szegregációt is (Földesi, 2010).

Elemzésünk prioritásként kezeli a társadalmi tőke megjelenési formáinak vizsgálatát. Eredményeink hasonlóságot mutatnak Hoye és Nicholson (2008) nemzeti sportstratégiák elemzésére irányuló vizsgálatával^[6], amely arra mutatott rá, hogy noha a társadalmi tőke fogalmának használata igen elterjedt a gyakorlatban, a fogalom mélyebb értelmezését és mérési lehetőségeit mellőzik a dokumentumok. Az általunk vizsgált sportpolitikai dokumentumok között az USA, Ausztria és az Egyesült Királyság esetében jelenik meg kifejezetten a társadalmi tőke kifejezés használata, bár a fogalom pontosabb értelmezésével, kontextusbeli elhelyezésével szintén nem találkozhatunk. Az Egyesült Királyság sportstratégiájában nevesítve jelenik meg az elérendő célok között a társadalmi tőke növelése, és egyedülként itt találunk a társadalmi bizalom szintjét mérő indikátort.

A társadalmi integráció, társadalmi kohézió, társadalmi befogadás, társadalmi bizalom és társadalmi mobilitás fogalmak valamelyike mindegyik vizsgált dokumentumban fellelhető. Az eltérő fogalomhasználat ellenére úgy tűnik, hogy az egyén egészségi állapotára gyakorolt hatás mellett, mindegyik vizsgált ország

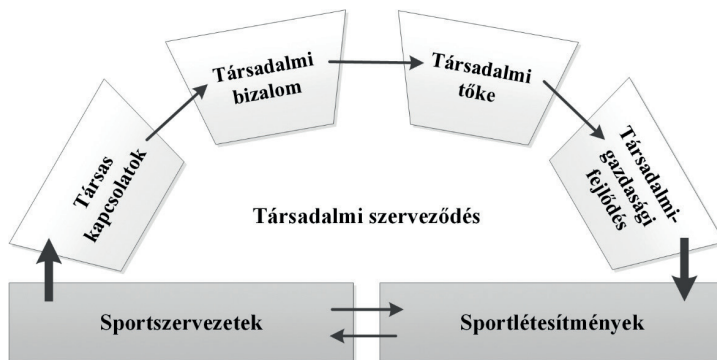
[6] Hoye és Nicholson (2008) Ausztrália, Kanada, Új-Zéland és az Egyesült Királyság sportpolitikáját elemzi.

a sport társadalmi hatásaival érvel annak támogatása, fejlesztése mellett. Valamennyi dokumentum említi a *társas kapcsolatok* kiemelkedő szerepét a sportból származó hasznok létrejöttében. Ausztria és Ausztrália az említett társadalmi hatások előfeltételeként a *sportszervezetek* közvetítő szerepét emeli ki, mint az emberi kapcsolatok létrejöttének fontos színterét.

Dokumentumelemzésünk is megerősíti a társadalmi tőke koncepcióját értelmező számos tudományos definíció közös vonását, amely alapján valamilyen társadalmi kapcsolatokban rejlő, társadalmi-gazdasági hasznossággal bíró erőforrásként definiálják a fogalmat (Putnam, 2000; Bourdieu, 1986; Coleman, 1988; Lin, 2001). E megközelítéshez illeszkedik Rosentraub és Ijla (2008) a társadalmi tőke és a sport kapcsolatát elemző tanulmánya is. Kutatásaik alapján arra a következtetésre jutottak, hogy a *sportlétesítmények* azok az erőforrások, amelyeket társadalmi tőkeként, illetve társadalmi tőke létrehozására alkalmas intézményként értelmezhetünk. Ennek oka egyrészt, hogy a sportlétesítmények infrastruktúráként szolgálnak a társas kapcsolatokon keresztül kialakuló *társadalmi bizalom* létrejöttéhez, amelyhez elengedhetetlen a sportszervezetek közvetítő szerepe is. Másrészt arra az összefüggésre is rámutat Rosentraub és Ijla (2008) elmélete, hogy a sportlétesítményeknek rendkívül fontos szerepük van a térségi szintű kooperációk előmozdításában. Létrehozásuk jelentős tőkebefektetést igényel, valamint a fenntartható üzemeltetés érdekében történő kihasználásuk is térségi együttműködésre ösztönöz. Tehát nem csupán a háztartási és vállalati szektor szereplőinek szintjén nyújthat lehetőséget egy sportlétesítmény *társadalmi tőke* felhalmozására, hanem a helyi önkormányzatok szintjén is együttműködésre ösztönözhet. Szakirodalom kutatásunk és dokumentumelemzésünk alapján a következő folyamatábrán (1. ábra) foglaljuk össze a sport és a társadalmi tőke hatásmechanizmusát.

1. ábra: A sport és a társadalmi tőke hatásmechanizmusa

Figure 1 The mechanism of sport in generating social capital

Forrás: Saját szerkesztés

Fontos azonban megjegyeznünk, hogy megfelelő intézményi környezet, szabályozó rendszer, valamint a létesítmény hasznosítására vonatkozó, jól körülhatárolt elvek mentén kidolgozott stratégia, cselekvési terv elengedhetetlen ahhoz, hogy egy sportberuházás költségeinek akár pénzügyi, akár társadalmi értelemben vett megtérüléséről beszéljünk. A társadalmi megtérülés reményében számos területen találkozhatunk a gyakorlatban megvalósult olyan kezdeményezésekkel, amelyek a sport segítségével törekednek különböző társadalmi-gazdasági problémák megoldására. Kutatómunkánk során az alábbi, rendkívül szerteágazó területeken azonosítottunk úgynevezett 'sport for development' (S4D) projekteket (1. táblázat).

1. táblázat: „Sport for development” projektek alkalmazási területei

Table 1 Application fields of „Sport for development” projects

„Sport for development” projektek alkalmazási területei	Gyakorlatban megvalósuló S4D projektet ismertető szakirodalom
Egészségegyenlőtlenség csökkentése, fizikai aktivitás növelése	Siefken et al., 2014; Richards et al., 2016
Fogyatékossgal élő emberek fejlesztése, társadalmi beilleszkedésük segítése	Devine et al., 2017
Munkaerő piac – hátrányos helyzetűek integrációja, gazdasági aktivitás növelése	Cabane, 2014; Stewart-Withers et al., 2017
Nemek közötti egyenlőtlenségek csökkentése	Hancock et al., 2013; Meyer-Roche, 2017
Oktatás – gyermekek és fiatalok fejlesztése, társadalmi kohézió fejlesztése	Mandigo et al., 2016
Környezetvédelem, fenntartható fejlődés	Mirela et al., 2015
Bűnelkövetés megelőzése	Ekholm, 2013
Szenvedélybetegségek elleni küzdelem	Romeo-Velilla et al., 2014
Társadalmi kohézió, közösség építés multikulturális, plurális társadalmakban	Schulenkorf, 2013
Társadalmi-politikai konfliktusok enyhítése, békefenntartás	Höglund-Sundberg, 2008; Cooper et al., 2016
Harmadik világbeli országok társadalmi-gazdasági problémáinak enyhítése	Woodcock et al., 2012

Forrás: Saját szerkesztés

A számos nemzetközi projekt mellett néhány hazai példával is találkozhatunk, jöhetnek többségük nem intézményesült keretek között megvalósuló, hanem egyéni kezdeményezések eredményeként létrejött program (pl. Faragó-Béki, 2015; Hajdú, 2017; Both-Kovács, 2015). Utóbbiak közül a BAGázs Közhasznú Egyesület által létrehozott BAGázs FC-ről készített esettanulmányt később részletesen tárgyaljuk.

2. A SPORT MEGJELENÉSE A VÁROS ÉS VIDÉK TÁRSADALMI-GAZDASÁGI KIHÍVÁSAIBAN

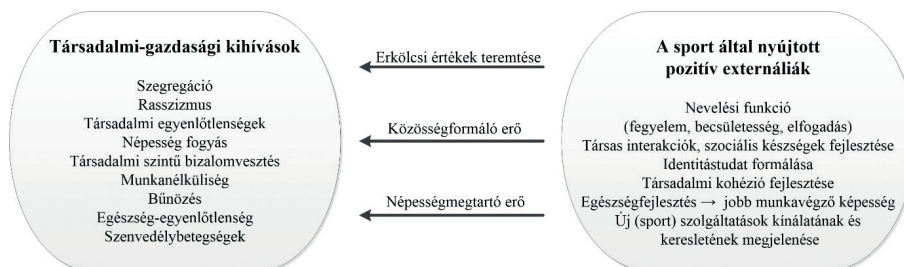
2.1. A SPORT LEHETSÉGES SZEREPE A TÁRSADALMI-GAZDASÁGI FEJLŐDÉSBEN

A sport által nyújtott gazdasági és társadalmi haszon elméleti vizsgálata során számos olyan pozitív hatást azonosítottunk, amelyek a fejlett városok, valamint az azoktól távoli, leszakadó vidéki települések problémáinak megoldásához is hozzájárulhatnak. Elsősorban a nem csupán társadalmi rétegződés mentén, hanem területileg is kirajzolódó egészség-egyenlőtlenség (Orosz-Kollányi, 2016; Vörös, 2017a) csökkentését segítheti a fizikai aktivitás növelése. Ugyanakkor a sporthoz kötődő hatások a Területi Agenda 2020 (European Union, 2011) által kritikusként minősített problémák: a munkanélküliség, a népességfogyás, a szegregáció és a társadalmi szintű bizalomvesztés megoldását is elősegíthetik. Az Agenda 2020 a fejlesztés területi prioritásaiban hangsúlyozza az egyének, közösségek szintjén történő együttműködések javítását. E szempontból is kiemelkedők a sportban rejlő lehetőségek, ahogy azt a korábbi elméleti fejezetben már érintettük. Emellett az Agenda megerősíti a Lipcsei Charta (European Union, 2007) által megfogalmazottakat, így az ember szellemi és fizikai egészségének és a társadalmi egyenlőség biztosításának fontosságát is rögzíti mindkét dokumentum, mint a fejlődést meghatározó kritikus tényezőket. Kiemelik, hogy a városoknak vonzó és élhető lakó- és munkahellyé kell válniuk. Ugyan a dokumentum a városok kapcsán fogalmazza meg az állítást, a vidéki települések esetében is kulcsfontosságú az élhetőség fogalma (Szörényiné, 2001).

A sport vidékfejlesztésben betöltött lehetséges szerepének létjogosultságát elsősorban a sport közösségformáló ereje jelenti. Ez megjelenik a sport kooperatív viselkedést ösztönző, identitást formáló, az összetartozás érzésén keresztül biztonságot adó szerepében (Rétsági, 2015). E „puha hatást” meglehetősen nehéz monetarizálni, számszerűsíteni, mégis a sportszervezetek egyik legfontosabb tulajdonságának tekinthető. Az emberek közötti összetartozás érzésének erősítése, a kölcsönös tisztelet és megértés kialakítása a társadalmi tőke erősítését segítheti, amely a társadalmi-gazdasági fejlődés nélkülözhetetlen eleme (Forte et al., 2015; Skrabski et al., 2004; Josten, 2004; Knack-Keefer, 1997). Ezzel összhangban a sport externális hatásai elősegíthetik a sikeres vidéki tér létrejöttét, amelynek kritériumaként két kulcsfontosságú tulajdonságot határoz meg Szörényiné (2005): a tér népességmegtartó és közösségformáló erejét. Úgy véljük, a sportnak jelentős szerepe lehet mindkét folyamat kialakításában. A 2. ábra a sportban rejlő lehetőségek társadalmi-gazdasági problémák megoldásában betöltött szerepét ábrázolja, egyaránt illeszkedve a vidékfejlesztés és a városok esetében jelentkező kihívásokhoz.

2. ábra: A sport válasza a társadalmi-gazdasági kihívásokra

Figure 2 Answers for social and economic challenges through sport

Forrás: Saját szerkesztés

A következőkben két esettanulmányt mutatunk be, amelyek a sporthoz kötődő hatások megjelenését a város és vidék közötti kapcsolat tükrében vizsgálják. Az első tanulmány a sportlétesítmények térbeli elhelyezkedésének kérdését, illetve a létesítményhez kötődő externáliák térbeli megjelenését elemzi a győri Aqua Sportközpont példáján. A második esettanulmány Bag falu roma kisebbségének sport segítségével történő társadalmi integrációjára tett kísérletét dolgozza fel.

2.2. SPORTLÉTESÍTMÉNYEK A VÁROS ÉS VIDÉK RELÁCIÓJÁBAN – A GYŐRI AQUA SPORTKÖZPONT PÉLDÁJÁN

Tanulmányunk elméleti háttérét megalapozó szakirodalom kutatásunk, valamint nemzeti sportpolitikákra irányuló dokumentumelemzésünk rávilágított a sportlétesítmények társadalmi és térbeli hatásainak fontosságára. Ugyanakkor fontos figyelembe vennünk azt is, hogy a döntés és cselekvés színterei, mint számos egyéb ágazat esetében, így a sportberuházások esetében is a tőkeerővel rendelkező városok. E telephely választási döntések – a sportlétesítmények térbeli elhelyezése – pedig jelentős hatást gyakorol a vonzáskörzetben élők életminőségére is, hiszen az elérhetőség alapvetően meghatározza a használók körét (Vörös, 2015).

Fontos tény, hogy az elmúlt néhány évben jelentős mértékben nőtt a sportlétesítmények száma Magyarországon. Jóllehet, elsősorban a hivatásos versenysportot kiszolgáló létesítmények épültek többségében közfinanszírozással; területi elhelyezkedésüket tekintve pedig főleg városokban. Így a sportágazattal kapcsolatban is elmondható, hogy a területi fejlődés csomópontjai a városok (Somlyódy, 2008). Mindemellert azonban a vidékfejlesztés számára is fontos tényező a rendelkezésre álló infrastruktúra a sportban rejlő lehetőségek megragadásához. Egy konkrét példa, az új győri uszoda elemzésén keresztül vizsgáljuk a sportlétesítmények térbeli allokációját érintő kérdéseket város és vidék viszonylatában. A város és vidék közötti konfliktusok és együttműködési lehetőségek vizsgálata során az egységes térségben gondolkodás fontosságára hívjuk fel a figyelmet.

Az új győri uszoda, az Aqua Sportközpont létrehozásának alappilléret a 2017-ben megrendezett EYOF (European Youth Olympic Festival) jelentette. Az egyhetes ifjúsági olimpia kiszolgálásának szempontjából rendkívül kedvező volt a sportlétesítmények koncentrált térbeli elhelyezkedése, amely Győr-Sziget városrész rehabilitációját is szolgálta/szolgálja. S noha az uszoda végleges helyének kiválasztásával a sportlétesítmények térbeli koncentrárlódását figyelhetjük meg Győr városában, több városrész is küzdött azért, hogy Győr harmadik, a lakosságot is kiszolgáló sportuszodája ne ugyanazon városrészhez kerüljön, mint a már meglévő két uszoda, a termálfürdő és a szabad strandok.

Feltehetően jóval nagyobb, a városhatárokon is átnyúló térség kiszolgálását tette volna lehetővé a létesítménynek a város olyan részén történő elhelyezése, ahol jóval kevesebb a közcélú sportlétesítmény, uszoda pedig egyáltalán nem található. Egy ilyen telephely választási döntés az újonnan épített városrészek és a hozzájuk közelebb eső vidéki térségek számára tette volna időben és térben is elérhetővé az uszodai szolgáltatást. Ez azért is kiemelkedően fontos, mert a társadalmi hasznok túlnyomó része lakossági használathoz köthető (Vörös, 2017b). A következő térképen Győr három uszodájának, valamint a Győrhöz legközelebbi uszodák vonzáskörzetét látjuk. A 3. ábra jól mutatja, hogy amennyiben az új uszoda a város déli részén épült volna meg, vonzáskörzete új területekkel, és ezáltal új fogyasztói körrel is jelentősen bővíthetett volna.

3. ábra: Uszodák 15 perces izokrón görbéi közúton Győrben és környékén^[7]

Figure 3 The 15-minute-isochron diagram of swimming facilities near Győr

Forrás: Saját szerkesztés

[7] Azokat a létesítményeket jelöltük a térképen, amelyek fedett sportuszodai szolgáltatással egész évben nyitva állnak a nagyközönség számára. A 15 perces elérési időt egy átlagos hétköznapi délután esetében, személygépjárművel történő közlekedés esetén feltételeztük.

Egy uszoda térbeli elhelyezésének vizsgálatakor számos további tényezőt is figyelembe kell vennünk. Egyrészt, a vízben végzett mozgás specifikusságát adja, hogy a különböző ízületi és egyéb mozgásszervi betegségekkel küzdők is gyakorolhatják. Így az úszás igen széles társadalmi réteg számára jelenti a testmozgás gyakorlatilag egyetlen lehetőségét. Másrészt, az uszodák fontos jellemzője a beruházás jelentős tőkeigénye, valamint a pénzügyi bevételeket jóval meghaladó, rendkívül magas fenntartási és üzemeltetési költségek. Ennek megfelelően, míg számos más sportlétesítmény esetében megfigyelhető a piaci alapú üzemeltetés, az uszodák üzemeltetése szinte kivétel nélkül állami/önkormányzati szerepvállalással történik világszerte. Ezért a települések csak kis része rendelkezik uszodával, Magyarországon többnyire csak a városokban érhető el ez a szolgáltatás.

Az üzemeltetéssel kapcsolatos konfliktust város és vidék között az adja, hogy rendszerint a jóval tőkeerősebb városok a beruházók, az üzemeltetők, a karbantartók és rendszerint a városi polgárok adója biztosítja a helyi forrást a jóval önköltség alatti jegyárak biztosításához. Ezzel szemben viszont a vidéki lakosok is részesedhetnek az uszodai szolgáltatások nyújtotta előnyökből, amelyek teljes ellenértékét a belépőjegy korántsem fedezi, így kizárólagosan helyi forrásokból történő megvalósítás esetén a városi lakosság viseli a nem helybeli használók költségeinek jelentős részét is. Ennek a problémának a feloldására számos uszoda alkalmaz árdiszkriminációt a jegy- és bérletárakban a helyi lakosok javára. Ugyan az Európai Unió versenyjoga alapján az Unió minden polgárjának joga van ahhoz, hogy ugyanolyan áron vásárolhasson meg egy adott helyen kínált árut vagy szolgáltatást, az árdiszkrimináció bizonyos esetekben indokoltnak tekinthető. Egy önkormányzat által üzemeltetett uszoda esetében tehát az árkülönbség jogszerűnek tekinthető, ha az uszoda működésének finanszírozásához a helyi lakosok már eleve hozzájárultak adóbefizetéseik révén. E konfliktus rávilágít a városi és a regionális szintű kormányzás közötti különbségre.

Felmerülhet a kérdés, hogy ugyanott lenne-e az uszoda optimális helye, akkor is indokolt lenne-e az árdiszkrimináció, ha a beruházó város nem csak saját, közvetlen érdekrendszerét tartaná szem előtt? Megjelenhet-e a gyakorlati döntéshozatal során a „vidék” érdeke, ha a központi költségvetés támogatásával épül egy létesítmény a városban? E kérdések is alátámasztják, hogy város és vidék fejlesztése jelen kontextusban is szorosan összefügg. A vidéki lakosok által az uszoda használatból realizált hasznokat közvetlenül a városi lakosok is érzékelik, hiszen a vidéki térségekben lakók jelentős része napi szintű tevékenysége révén kötődik városához. A beruházás megvalósítása pedig rendszerint nem csak helyi források felhasználásával történik^[8], általában csak a fenntartási költségek finanszírozása tekinthető kizárólag helyi ráfordításnak. Így a keletkező hasznok és a felmerülő költségek azonosítása egyaránt alapos körütekintést igényel.

[8] Az esetek jelentős többségében központi költségvetési források is szükségesek a beruházások megvalósításához.

Mindemellett úgy tűnik, hogy a legtöbb kis lélekszámú település nem lenne képes önállóan egy nagyobb sportlétesítmény fenntartására. Érdekes azonban megfontolni azt a megközelítést is, miszerint csak a karakteres funkcióval rendelkező falvak lesznek képesek fejlődni (Faragó, 2010). Lehet-e a rekreációs vagy sportszolgáltatásokra történő specializáció kellően egyedi funkciója egy falunak ahhoz, hogy képes legyen fejlődni? E kérdés megválaszolására jelen tanulmány nem vállalkozik, ugyanakkor úgy véljük, hogy tudatos stratégiai építkezéssel, térségi szintű gondolkodással, a településhálózat egészének funkcióit figyelembe véve eredményes lehet egy-egy kisebb település rekreációs, sport célú szakosodása. Ez a megközelítés már nem egy város és vonzáskörzetének kiszolgálását, hanem a térelemek szerves kapcsolódását, kölcsönös egymásra utaltságát, illetve a települések közötti funkciómegosztást feltételezi.

2.3. A SPORT TÁRSADALMI TŐKE LÉTREHOZÁSÁBAN BETÖLTÖTT SZEREPE EGY VIDÉKI CIVIL SZERVEZET PÉLDÁJÁN

A BAGázs Közhasznú Egyesületet 2011-ben alapították a helyi romák társadalomba való integrációjának céljával. A civilszervezet megalakulása Budapesttől kb. 40 kilométerre elhelyezkedő, közel 4 ezer lelket számláló Bag településhez kötődik. Komplex, többszintű megközelítést alkalmaznak: tevékenységüket koordináló módszertanuk kiterjed a romatelepekre (mikroszint), a helyi faluközösségekre (mezoszint) és a többségi társadalom érzékenyítésére (makroszint) egyaránt.^[9] Az Egyesület filozófiájának kulcsfontosságú jellemzője, hogy törekszik közelebb hozni egymáshoz a különböző társadalmi rétegekből érkezőket. Az Egyesület által létrehozott és működtetett programok például Budapestről és a környező településekről Iskolai Közösségi Szolgálat keretében érkező diákok, önkéntes egyetemi hallgatók, illetve vállalati szakemberek aktív és rendszeres közreműködésével valósulnak meg.

Az Egyesület keretein belül jött létre a BAGázs FC, amely sportfoglalkozások segítségével törekedett hozzájárulni a bagi romák társadalmi-gazdasági integrációjához. Vizsgálatunk során három mélyinterjút készítettünk. Dr. Both Emőke a BAGázs Egyesület alapítója és elnöke, Jamrik László Bag falu polgármestere és Horváth Sándor a BAGázs FC önkéntes edzője osztották meg különböző nézőpontból gondolataikat.

A mélyszegénység és szegregáció ellen küzdő Egyesület a 400 fős bagi roma-telepen egy olyan modellprogram kidolgozására törekedett, amely mintaként szolgálhat az ország más területein hasonló problémával küzdő közösségek számára is. Céljaik eléréséhez – egy befogadó és elfogadó társadalom létrehozásához – egyszerre koncentrálnak a kisebbséghez tartozók fejlesztésére és a többségi társadalom előítéleteinek lebontására, mint az esélyegyenlőség és az integráció

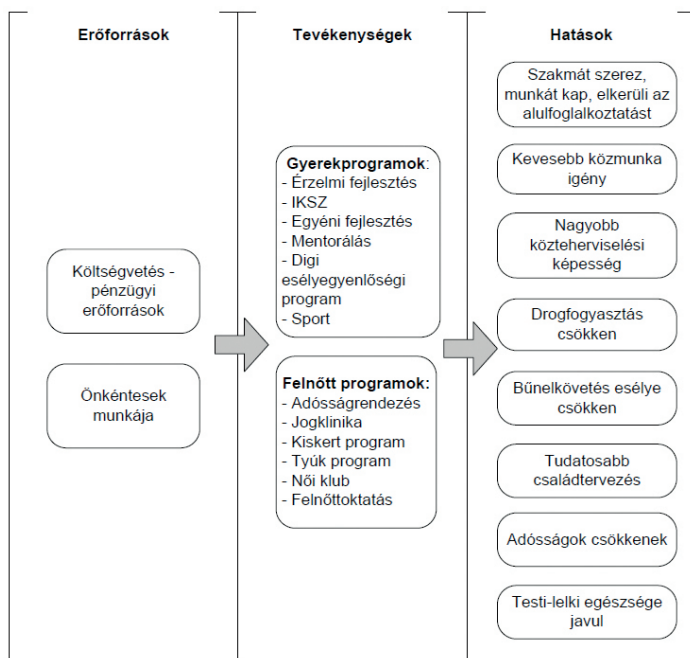
[9] <https://bagazs.org/a-bagazs-modszer/>

megteremtésének két gátjára. Az egyik gát az a tehetetlenség, amely a telepen élő romákat jellemzi saját sorsuk irányításával kapcsolatban. Ez főként a hiányos szocializációnak, alapvető erkölcsi értékek hiányának, rossz kommunikációs mintáknak tulajdonítható, illetve az ezek következtében kialakult alacsony iskolai végzettségnek, magas munkanélküliségnek, korai gyermekvállalásnak. A másik gátat a többségi társadalom előítélete jelenti. A roma gyerekeket már az iskolában megkülönböztetés éri, a felnőtteket pedig a mindennapi élet során a boltban, hivatalos ügyintézésnél vagy akár a közlekedésnél. E problémák megoldása érdekében az Egyesület alapelve a mellérendelt viszony kialakítása minden kontextusban. Olyan projekteket, megoldási alternatívákat dolgoztak ki, ahol ez az alapelv érvényesül. Nem nyújtanak pénzbeli segélyeket, nem adományoznak, mert az függést és aszimmetrikus viszonyt eredményez. A finanszírozás tekintetében egyedinek tekinthető, hogy az egyesület nem fogad el állami, kormányzati támogatást sem.

Tevékenységeik során előtérbe helyezik a partneri kommunikációt, az önbizalom és az önmegvalósítási képesség erősítését, az akaraterő és a felelősségteljes szemléletmód kialakítását. Olyan projekteket alkalmaznak, mint például a gyermekek kognitív képességeit és érzelmi intelligenciáját fejlesztő programok, vagy a felnőttek számára elérhető, anyagi helyzetük rendezését segítő, adósságkezelő és jogi segítségnyújtás programok (Both-Kovács, 2015). A projektek megvalósításában alapvetően civil önkéntesek működnek közre, évente közel 100 fő önkéntes segíti a programokat. Emellett fontos kiemelni, hogy több együttműködésre is sor került az Egyesület és piaci nagyvállalatok (pl. Morgan Stanley, Prezi) között, amelyek során a vállalati szektor képviselői nem csak anyagi támogatással, hanem személyes aktivitásukkal is segítették a roma gyerekek és felnőttek társadalmi integrációját célzó programokat (pl. közös részvétel futóversenyeken, kültéri „konditerem” közös építése). A 4. ábra a BAGázs Egyesület tevékenységeit és azok várható társadalmi-gazdasági hatásait mutatja be. A középső oszlopban látható tevékenységek – amelyek többek között kiterjednek például a felnőtteknek történő jogi segítségnyújtásra vagy a diákok korrepetálására is – Budapestről vagy más településekről érkező diákok, hallgatók, vállalati szakemberek segítségével valósulnak meg. Szaktudásuk alkalmazása, a különböző társadalmi réteghez tartozó emberek közötti kommunikáció, gondolatcsere nagymértékben járulhat hozzá ezáltal a „város és a vidék társadalma közötti különbségek” enyhítéséhez. A folyamat ugyanakkor nem egyirányú: a bagi romatelepen önkéntes munkát végzők is arról számolnak be, hogy új ismeretekkel, szemléletüket alapvetően befolyásoló tapasztalatokkal gazdagodtak.

4. ábra: A BAGázs Egyesület tevékenységének hatástérképe

Figure 4 The impacts of BAGázs Public Benefit Association's activity

Forrás: IFUA, 2016

Alulról építkező, bottom-up jellegű kezdeményezésként került kialakításra a projektek között 2012-ben a BAGázs FC. „Az önkéntesek saját ötlete volt, hogy tartsunk foci edzéseket a srácoknak” - meséli Horváth Sándor, aki maga is a bái romatelepen nőtt fel és önkéntesként kezdett el labdarúgó edzéseket tartani a gyerekeknek az Egyesület keretein belül. A sportfoglalkozások elsődleges célja nem a sportteljesítmény javítása, jóval inkább a fegyelem, az akaraterő, a kitartás és a csapatszellem fejlesztése. „Hogy ne lopni, cigizni, drogozni menjenek a gyerekek.” E Sándor által említett tevékenységek ugyanis a BAGázs megjelenése előtt mindennaposnak számítottak már gyerekkorban is a telepen. Felnőtté válva pedig egyenes út vezet innét a munkanélküliséghez, a visszaeső bűnözéshez és a rendkívül rossz testi és lelki egészségi állapothoz. Az IFUA (2016) tanulmánya éppen azokat a potenciálisan elérhető társadalmi hasznokat számszerűsíti, amelyek egy roma fiatal sikeres társadalmi integrációja esetén jelentkez-

nének. Számításai szerint a roma fiatalok beilleszkedésére, fejlesztésére fordított minden 1 Ft ráfordítás 6 Ft társadalmi hasznot eredményez 10 éven belül^[10].

Ahhoz, hogy a sport hozzájáruljon e hasznok létrejöttéhez, a lelkes tenni akarás mellett nélkülözhetetlen a szükséges infrastruktúra megléte is. „*Mivel a falu által üzemeltetett nagypályáról többször is elküldtek minket, ásót meg gereblyét fogtunk, és a faluszéli elhagyatott régi pályát tettük rendbe.*” Írja le a körülményeket egyik interjúalanyunk. Jelenleg – szakember és infrastruktúra hiányának következtében – a rendszeres sportfoglalkozások szünetelnek, mondja el Dr. Both Emőke, az Egyesület alapító elnöke. Jamrik László polgármester úr ugyanakkor arról tájékoztat, hogy ugyan van uszodája, tornaterme és labdarúgó pályája is a településnek, de azok gyakorlatilag 100%-os kihasználtság mellett üzemelnek. A létesítmény hiány mellett jelenleg edzője sincs a csapatnak, hiszen Sándor már Budapesten dolgozik egy nagyvállalatnál, saját keresetéből tartja el magát és esti tagozaton az érettségire készül. Azt mondja, hogy nagyon sok mindent köszönhet a BAGásznak, ugyanakkor úgy érzi, hogy „... felelősséggel tartozom a tetteimmel mások felé, mert sokan figyelnek. Ezért most már muszáj példát mutatnom a gyerekeknek azzal, ahogyan élek.” Az Egyesület elnöke is megerősíti, hogy a települési fiatalok közül Horváth Sándor mára már példakép a romagyerekek számára.

Az interjúkból az is kiderült, hogy a sportfoglalkozásokon keresztül tudták elérni sok esetben a szülőket is, akik eleinte nem értették, mi értelme van annak, ha a gyerekek a BAGás programjaira járnak. A gyerekeket az edzéseken való részvételért pontokkal jutalmazták, amelyeket sporteszközökre (pl. sportruházat, futócipő) válthattak be. Ez az ösztönző rendszer kiválóan alkalmas a befektetett munka, a teljesítmény és az eredmény fogalmainak összekapcsolására, hiszen a gyerekek saját erőfeszítéseik jutalmaként kapják meg azokat az eszközöket, amelyek saját fejlődésüket segítik tovább. A sport másik fontos hozadéka lehet emellett a nem roma gyerekekkel való kapcsolatok kiépítése is. Rengeteg meccsre jártak, rendszeresen futóversenyeken vesznek részt: a kapcsolódó szlogen pedig sok mindent elárul a kirekesztés ellen küzdő Egyesület pólójáról: „*Nem számít honnan futsz*”. Mindemellett nem szabad felülértékelnünk a sportban rejlő hatásokat sem. Dr. Both Emőke véleménye szerint „*a sportnak inkább kiegészítő funkciója lehet a társadalmi integrációban, önmagában semmiképpen sem elegendő a problémák megoldására*”. A bagi romatelepen tett látogatás során valóban az az érzése támad az embernek, hogy az alapvető infrastruktúra – közművek, víz, szennyvíz csatorna, áram, szemétszállítás, burkolt úthálózat – hiánya mellett mintha tényleg elérhetetlen távolságban lenne az a civilizált világ, amelyhez a sport egy jó kapocs lehet, de csak akkor, ha van szervezett intézményi háttér.

[10] A számítás a következő változások társadalmi hasznait számszerűsítette (IFUA, 2016): 1. sikeres tanulmányok következtében a munkaerőpiacon történő elhelyezkedés 2. kevesebb közmunka szükséglet 3. nagyobb közteherviselési képesség 4. drogfogyasztás csökkenéséből eredő hasznok 5. bűnelkövetés csökkenéséből eredő hasznok 6. tudatosabb családtervezéshez kötődő hasznok 7. adósságok csökkenése 8. testi-lelki egészség javulása.

3. ÖSSZEGZÉS

Tanulmányunkban a sport társadalmi-gazdasági fejlődésben betöltött szerepére kívántunk rámutatni egy nagyváros (Győr) és vonzáskörzete, valamint egy vidéki település példáján, a társadalmi tőke generálásán keresztül. Mielőtt az esettanulmányokat bemutattuk, gazdag nemzetközi szakirodalom feldolgozás alapján világítottunk rá a sport által nyújtott széleskörű externáliákra, amelyek szerteágazóan járulnak hozzá a társadalmi-gazdasági fejlődéshez, az egészség-egyenlőtlenség csökkentéséhez, közösségformáló ereje révén a társadalmi tőke generálásához. A sportban rejlő hasznok kiaknázásának ugyanakkor szükséges, de nem elégséges feltétele az infrastruktúra megléte. A létesítmények létrehozása társadalmi hasznot rejt magában, ugyanakkor az infrastruktúra csak az értékteremtő folyamat előfeltétele, annak első lépcsőfoka lehet, de használatával, kihasználtságával a hasznok fokozhatók. S mivel a hasznok realizálása jelentős mértékben a szabadidősporthoz köthető, kulcsfontosságú a helyi közösség minden rétegének bevonása, hogy hozzájáruljanak a társadalmi haszonhoz, a társadalmi tőke építéséhez.

Az első esettanulmányban rámutattunk a város és vidéke között húzódó konfliktusforrásra. Az Aqua Sportközpont létesítésével nem csak a város „nyert”, hanem a vidéke is, ugyanakkor fenntartása, üzemeltetési költsége csak a várost terheli, ezért a konfliktus helyzetnek az elkerülése végett szükség lenne sokkal szorosabb kormányzási működésre a város és közvetlen vonzáskörzete között, hogy a térelemek szerves kapcsolódását, kölcsönös egymásra utaltságát, illetve a települések közötti funkciómegosztást konfliktusok helyett az együttműködés váltsa fel ezen a területen is.

A második esettanulmányban arra mutattunk rá, hogy egy vidéki kistelepülés társadalmi megosztottságának feloldásához és egy hátrányos csoport társadalmi integrációjához járulhat hozzá a sport, növelve a közösség társadalmi tőkét. A BAGázs Egyesület legfőbb célja a roma közösség elfogadtatása, befogadása a többségi társadalomba, feladatát jól mutatja az Egyesület tevékenységének hatástérképe. Ezt az utat a sport „követte ki”. A sportfoglalkozások, a helyi versenyek a gyerekek közötti elfogadást erősíti, a sportfoglalkozásokon keresztül érhető el könnyebben a roma szülők is. Az egyesület munkáját civil önkéntesek segítik, akik munkájukkal új ismereteket, és főleg új szemléletet adnak, társadalmi tőkét investálnak. Az eredmények azt mutatták, hogy ezek az apró lépések hozzájárulnak egy vidéki közösség formálásához, gazdagításához.

Az eredményeken túl látni kell azt is, hogy bár a 'Sport for Development' jellegű kezdeményezések önmagukban is figyelemreméltó eredményeket mutatnak, nem szabad túlértékelnünk a sportban rejlő hatásokat. Egyrészt nem feledkezhettünk meg az esetlegesen felmerülő negatív externáliákról és azok kezeléséről. Másfelől pedig nem hunyhatunk szemet a rendszerint közpénzből megvalósuló beruházások jelentős alternatív költsége felett sem. Vizsgálatunk eredménye alapján úgy tűnik, a sport pozitív hatásai egy komplex fejlesztéspolitika részeként, más ágazati stratégiákhoz illeszkedve, egymást támogatva érvényesülhetnek a legjobban a területfejlesztés eszközrendszerének részeként.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A tanulmány a „Sport-, Rekreációs- és Egészséggazdasági Kooperációs Kutatóhálózat létrehozása”, EFOP-3.6.2-16-2017-00003 azonosítószámú pályázati projekt támogatásával jött létre.

IRODALOMJEGYZÉK

- Ács, P.–Stocker, M.–Füge, K.–Paár D.–Oláh, A.–Kovács, A. (2016) Economic and public health benefits: the results of increased regular physical activity. *European Journal of Integrative Medicine*, 2, pp. 8–12.
- Andreff, W.–Szymanski, S. (szerk.) (2006) *Handbook on the Economics of Sport*. Edward Elgar Publishing. Cheltenham, UK – Northampton, MA, USA.
- Barro, R. J. (2013) Health and Economic Growth. *Annals of Economics and Finance*, 14, 2(A), pp. 305–342.
- Both, E.–Kovács, K. (2015) Jagon kívül – az integráció ára: a BAGázs közhasznú Egyesület Jogklinika Programjáról. *Fundamentum*, 19, 1, 129–134.
- Bourdieu, P. (1986) The Forms of Capital. In: Richardson, J. (ed.): *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York, Greenwood. pp. 241–258.
- Cabane, C. (2014) Unemployment Duration and Sport Participation. *International Journal of Sport Finance*, 9, 3, pp. 261–280.
- Camagni, R. (2009) Territorial capital and regional development. In: Capello, R.–Nijkamp, P. (eds.): *Handbook of regional growth and development theories*. Edward Elgar Publishing, Cheltenham, Northampton. pp. 118–132.
- Coleman, J. (1988) Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94, pp. 95–120.
- Cooper, J. W.–Blom, L. C.–Gerstein, L. H.–Hankemeier, d. A.–Indovina, T. P. (2016) Soccer for Peace in Jordan: A qualitative assessment of program impact on coaches. *Journal of Sport for Development*, 4, 6, pp. 21–35.
- Devine, A.–Carrol, A.–Naivalu, S.–Seru, S.–Baker, S.–Bayak-Bush, B.–James, K.–Larcombe, L.–Brown, T.–Marella, M. (2017) 'They don't see my disability anymore' – The outcomes of sport for development programmes in the lives of people in the Pacific. *Journal of Sport for Development*, 8, 5, pp. 4–17.
- Egri Z. (2015) Az egészségtőke és néhány társadalmi-gazdasági fejlettség indikátor területi összefüggései Magyarországon. In: Futó Z. (szerk.): *Tudomány és innováció a lokális és globális fejlődésért*. Szent István Egyetem Egyetemi Kiadó, Gödöllő. 220–226.
- Ekholm, D. (2013) Sport and crime prevention: Individuality and transferability in research. *Journal of Sport for Development*. 1, 2, pp. 1–12.
- Euracademy Association (2005) *Thematic Guide Four. Social Capital and Sustainable Rural Development*. European Academy for Sustainable Rural Development, Athens.
- European Union (2007) *Leipzig Charter on Sustainable European Cities*.
- European Union (2011) *Territorial Agenda of the European Union 2020. Towards an Inclusive, Smart and Sustainable Europe of Diverse Regions*.
- Faragó B.–Béki P. (2015) Sport as Power of Integration among Minorities. *Applied Studies in Agribusiness and Commerce*. 9, 1–2, pp. 57–62.
- Faragó L. (2010) Településfejlesztés: Vitaanyag. *Közép-Európai Közlemények*, 3, 4, 166–168.

- Forte, A.-Peiró-Palomino, J.-Tortosa-Ausina, E. (2015) Does social capital matter for European regional growth? *European Economic Review*, 77, pp. 47-64.
- Földesi Sz. Gy. (2010) Social Exclusion/Inclusion in the Context of Hungarian Sport. *Physical Culture and Sport Studies and Research*, 50, 1, pp. 44-59.
- Green, M.-Houlihan, B. (2005) *Elite Sport Development. Policy Learning and Political Priorities*. Routledge. London.
- Greenwood, D. T.-Holt, P. F. (2008) Institutional and Ecological Economics: The Role of Technology and Institutions in Economic Development. *Journal of Economic Issues*, 42, 2, pp. 445-452.
- Hajdú D. A. (2017) Egy krumpliszállító furgonban vittem őket az első meccsre. http://index.hu/belfold/2017/06/29/abcug_gyerek_sportegyesulet/ Letöltve: 2017.08.09.
- Hancock M.-Lyra, A.-Ha, J. P. (2013) Sport for Development programmes for girls and women: a global assessment. *Journal of Sport for Development*, 1, 1, pp. 15-24.
- Hoye, R.-Nicholson, M. (2008) Locating social capital in sport policy. In: Nicholson, M. - Hoye, R. (eds.): *Sport and Social Capital*. Routledge Publishing. Abingdon - New York, US. pp. 69-92.
- Höglund, K.-Sundberg, R. (2008) Reconciliation through Sports? The Case of South Africa. *Third World Quarterly*. 29, 4, pp. 805-818.
- Hyyrialien, T. (1999) Changing structure of Finnish village actions. *New Rural Policy Finnish Journal of Rural Research and Policy. English supplement*, 2, pp. 98-105.
- IFUA Nonprofit PARTNER Közhasznú Tanácsadás (2016) *Társadalmi hatásmérés. A BAGázs tevékenységeinek hatása egy roma fiatal életére*. Budapest.
- Jarvie, G. (2008) Narrowing the gap through sport, education and social capital? In: Nicholson, M.-Hoye, R. (eds.): *Sport and Social Capital*. Routledge Publishing, Abingdon - New York, US. pp. 93-112.
- Josten, S. D. (2004) Social Capital, Inequality, and Economic Growth. *Journal of Institutional and Theoretical Economics*, 160, 4, pp. 663-680.
- Knack, S.-Keefer, P. (1997) Does Social Capital Have an Economic Payoff? A Cross-Country Investigation. *The Quarterly Journal of Economics*, 112, 4, pp. 1251-1288.
- Lechner, M.-Sari, N. (2015) Labor market effects of sports and exercise: Evidence from Canadian panel data. *Labour Economics*, 35, pp. 1-15.
- Lin, N. (2001) *Social Capital: A Theory of Social Structure and Action*. Cambridge University Press, New York.
- Maennig, W.-Zimbalist, A. (2012) *International Handbook on the Economics of Mega Sporting Events*. Edward Elgar Publishing, Cheltenham, UK - Northampton, MA, USA.
- Mandigo, J.-Corlett, J.-Ticas, P. (2016) Examining the role of life skills developed through Salvadoran physical education programs on the prevention of youth violence. *Journal of Sport for Development*, 4, 7, pp. 25-38.
- Meyer, K. L.-Roche, K. M. (2017) Sports-for-development gender equality impacts from basketball programme: Shifts in attitudes and stereotyping in Senegalese youth and coaches. *Journal of Sport for Development*, 5, 9, pp. 49-57.
- Mirela, S.-Merghes, P.-Arslan, H. (2015) Interrelationship Perception Between Sport Activities - Healthy Life - Environment in Educational Development. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 180, pp. 1322-1329.
- Nefiodow, A. L. (1996) *Der sechste Kondratieff - Wege zur Produktivität und Vollbeschäftigung im Zeitalter der Information*. Sankt Augustin Rhein-Sieg-Verl.

- Nicholson, M.-Hoye, R. (2008/2015) Sport and Social Capital. Routledge Publishing. Abingdon – New York, US.
- Nick G.-Pongrácz F. (2017) Innováció – a fenntartható növekedés kulcsa Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*, 64, 7-8, 723-737.
- North, D. C. (1991) Institutions. *Journal of Economic Perspectives*, 5, 1, pp. 97-112.
- Orosz É.-Kollányi Zs. (2016) Egészségi állapot, egészség-egyenlőtlenségek nemzetközi összehasonlításban. In: Kolosi T.-Tóth I. (szerk.): *Társadalmi Riport 2016*. TÁRKI, Budapest. 332-355.
- Porter, P. K.-Chin, D. M. (2012) Economic impact of sport events. In: Maennig, W.-Zimbalist, A. (eds.): *International Handbook on the Economics of Mega Sporting Events*. Edward Elgar Publishing, Cheltenham, UK – Northampton, MA, USA. pp. 246-269.
- Putnam, R. D. (2000) *Bowling alone: The Collapse and Revival of American Community*. Simon & Schuster, New York, USA.
- Reimers, C. D.-Knapp, G.-Reimers, A. K. (2012) Does Physical Activity Increase Life Expectancy? A Review of Literature. *Journal of Aging Research*. Article ID 243958
- Rétsági E. (2015) A sport szerepe a szocializációban és a pedagógiában. In: Laczkó T.-Rétsági E. (szerk.): *A sport társadalmi aspektusai*. Pécsi Tudományegyetem, Egészségtudományi Kar, Pécs. 51-61.
- Richards, J.-Sherry, E.-Philpott, O.-Keane, L.-Schulenkorf, N.-Bauman, A. (2016) Evaluation protocol: Netball to promote physical and mental health in Samoa and Tonga. *Journal of Sport for Development*, 4, 7, pp. 1-11.
- Romeo-Velilla, M.-Beynon, C.-Murphy, R. C.-McGee, C. E.-Hilland, T. A.-Parnell, D.-Stratton, G.-Foweather, L. (2014) Formative evaluation of a UK community-based sports intervention to prevent smoking among children and young people: SmokeFree Sports. *Journal of Sport for Development*, 2, 3.
- Rosentraub, M.-Ijla, A. (2008) Sport facilities as Social Capital. In: Nicholson, M.-Hoye, R. (eds.): *Sport and Social Capital*. Routledge Publishing. Abingdon – New York, US. pp. 339-359.
- Schulenkorf, N. (2013) Sport for Development events and social capital building: a critical analysis of experiences from Sri Lanka. *Journal of Sport for Development*, 1, 1, pp. 25-36.
- Seifried, C.-Clopton, A. W. (2013) An alternative view of public subsidy and sport facilities through social anchor theory. *City, Culture and Society*, 4, 1, pp. 49-55.
- Siefken, K.-Schofield, G.-Malcata, R. (2014) Engaging urban Pacific women in healthy lifestyle behaviour: an outcome evaluation of a workplace-based physical activity intervention in Vanuatu. *Journal of Sport for Development*, 2, 3, pp. 1-11.
- Siegfried, J.-Zimbalist, A. (2000) The Economics of Sports Facilities and Their Communities. *Journal of Economic Perspectives*, 14, 3, pp. 95-114.
- Skinner, J.-Zakus, D. H. (2008) Development through Sport: Building Social Capital in Disadvantaged Communities. *Sport Management Review*, 11, 3, pp. 253-275.
- Skrabski, Á.-Kopp, M.-Kawachi, I. (2004) Social capital and collective efficacy in Hungary: cross sectional associations with middle aged female and male mortality rates. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 58, 4, pp. 340-345.
- Somlyódyné P. E. (2008) A városi térségek a közigazgatási struktúra és a governance keresztmetszetében. *Tér és Társadalom*, 22, 1, 27-43.
- Stewart-Withers, R.-Sewabu, K.-Richardson, S. (2017) Rugby union driven migration

as a means for sustainable livelihoods creation: A case study of iTaukei, indigenous Fijians. *Journal of Sport for Development*, 5, 9, pp. 1–20.

- Szörényiné K. I. (2001) Vidékfejlesztés előzményekkel és tényekkel. *Tér és Társadalom*, 15, 2, 71–85.
- Szörényiné K. I. (2005) A fenntartható fejlődés stratégiai elemei a rurális térségekben. *Tér és Társadalom*, 19, 3–4, 111–137.
- Thompson, C. (2014) *Smarter than you think - How technology is changing our minds for the better*. Penguin Books, New York, US.
- Tigyiné P. H. (2015) A sport szerepe a társadalmi kohézió és integráció terén. In: Laczkó T. – Rétsági E. (szerk.): *A sport társadalmi aspektusai*. Pécsi Tudományegyetem, Egészségtudományi Kar, Pécs. 41–50.
- Vörös T. (2012) A látványcsapat-sportok támogatásával összefüggő társasági adó törvénymódosítás lehetséges társadalmi-gazdasági hatásai. *Magyar Sporttudományi Szemle*, 51, 36–40.
- Vörös T. (2015) *A sport, mint telepítési tényező*. In: Keresztes G. (szerk.): *Tavaszi Szél 2015 Konferenciakötet*. EKF Líceum Kiadó, Eger. 649–659.
- Vörös T. (2017a) Költség-haszon elemzési keretrendszer sportberuházások társadalmi-gazdasági értékeléséhez. *Közgazdasági Szemle*, 64, 4, 394–420.
- Vörös T. (2017b) A sportolási hajlandóság növelésében rejlő lehetőségek Kelet-Közép-Európa társadalmi-gazdasági fejlődése tükrében. *Tér és Társadalom*, 31, 2, 83–103.
- Weil, D. N. (2014) Health and Economic Growth. In: Aghion, P.–Durlauf, S. N. (eds.): *Handbook of Economic Growth*. North-Holland, Elsevier, Oxford, UK – San Diego, USA. pp. 623–682.
- Woodcock, A.–Cronin, Ó.–Forde, S. (2012) Quantitative evidence for the benefits of Moving the Goalposts, a Sport for Development project in rural Kenya. *Evaluation and Planning*, 35, 3, pp. 370–381.

INTERNETES FORRÁSOK:

- Amerikai Egyesült Államok (2016) *National Physical Activity Plan*. http://physicalactivityplan.org/docs/2016NPAP_Finalforwebsite.pdf Letöltve: 2018. 04. 10.
- Ausztrália (2015) *Play. Sport. Australia. The Australian Sports Commission's Participation Game Plan*. http://static.ausport.gov.au/play_sport_australia/files/inc/be0c2c14ad.pdf Letöltve: 2018. 04. 08.
- Ausztria (2013) *Nationaler Aktionsplan Bewegung (NAP.b)*. https://www.bmgf.gv.at/cms/home/attachments/1/6/5/CH1357/CMS1405438552027/napaktionsplan_bewegung2013.pdf Letöltve: 2018. 04. 08.
- Egyesült Királyság (2015) *Sporting Future: A New Strategy for an Active Nation*. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/486622/Sporting_Future_ACCESSIBLE.pdf Letöltve: 2018. 04. 09.
- Franciaország (2014) *Stratégie nationale de transition écologique vers un développement durable du sport 2015-2020*. <http://developpement-durable.sports.gouv.fr/m/ressources/details/strategie-nationale-de-transition-ecologique-vers-un-developpement-durable-du-sport-sntedds-2015-2020/360> Letöltve: 2018. 04. 10.
- Magyarország (2007) *Sport XXI. Nemzeti Sportstratégia 2007-2020*. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=110484.156866 Letöltve: 2018. 04. 09.

MELLÉKLET: SPORTSTRATÉGIAI DOKUMENTUMOK NÉHÁNY JELLEMZŐJE

Sportstratégiai dokumentumok	Célkitűzés	Érvrendszer: a sport hivatkozott hatásai
Amerikai Egyesült Államok (2016): National Physical Activity Plan	A stratégia célkitűzése, hogy az állampolgárok fizikailag aktív életmódot folytassanak, és az ehhez szükséges, aktív életmódot támogató élettér, munkakörnyezet kerüljön kialakításra mindenhol.	Első sorban a fizikai aktivitás egészségre és életminőségre gyakorolt hatása van a középpontban.
Ausztrália (2015): Play. Sport. Australia. The Australian Sports Commission's Participation Game Plan	A sport ágazat „résztevőinek” növelése: a rendszeres fizikai aktivitást végzők arányának növelése, illetve a sport, mint szektor fontosságának megtartása a szabadidő eltöltésének lehetőségei között. Kulcsfontosságú a sport szórakoztató, vonzó jellemzőinek előtérbe helyezése, szemben a teljesítmény orientáltsággal.	A sport fizikai egészségre gyakorolt hatása mellett az egyén önbecsülésére, magabiztosságára, társas kapcsolataira; közbiztonságra, társadalmi egyenlőségre gyakorolt hatásait, valamint a sport gazdasági értékét emeli ki.
Ausztria (2013): Nationaler Aktionsplan Bewegung (NAP.b)	Mottója: „Mozgás és sport mindenkinék” Az akcióterv alapvető célkitűzése az állampolgárok fizikai aktivitásának növelése által történő egészségfejlesztés. A dokumentum a Nemzeti Egészség Stratégiával (Nationale Gesundheitsstrategie) összhangban, azt támogatva készült. Külön hangsúlyt kap a „nem teljesítmény orientált sport” fontossága.	Első sorban a fizikai aktivitás, az egészség és az életminőség kapcsolata van fókuszban. A fizikai sport pozitív hatásai egészségügyi szempontból kerülnek részletesen bemutatásra.

Operatív intézkedések (programok, projektek)	A társadalmi tőke koncepciójának megjelenése	A sport és a vidékfejlesztés kapcsolatának megjelenése
A cselekvési terv 9 szektorhoz/területhez illeszkedve dolgoz ki stratégiát és taktikát: üzlet és ipar; rekreáció; oktatás; vallás; egészségügy; média; közlekedés, terület használat és közösségi tervezés.	A dokumentum használja a társadalmi tőke kifejezést, ugyanakkor mélyebb összefüggésekre nem mutat rá a sport és a társadalmi tőke kapcsolatában. Az ágazati megközelítés első sorban a testmozgás által az egyén egészségi állapotában elérhető javulásra koncentrálnak.	A vidék fogalma a dokumentumban elemzett több ágazat esetén is megjelenik a területi egyenlőtlenségek vonatkozásában. A vidéki térségek hátrányos helyzetét az egészséghez kapcsolódó szolgáltatásokhoz való hozzáférés terén hangsúlyozza.
A stratégia 3 beavatkozási területet jelöl ki: 1. tudományos kutatások, információk megosztása 2. Életre szóló tudatosság kialakítása a sportban 3. Sportszervezetek támogatása	Kifejezetten a társadalmi tőke fogalmát nem használja a dokumentum, habár széles kapcsolódó szakirodalmat dolgoz fel. A sport hatásmechanizmusával kapcsolatban a sportszervezetek szerepe kerül előtérbe, mint az emberek közötti kapcsolatok létesítésének színtere.	A vidék nem kerül kiemelésre, ugyanakkor többszintű területi tervezést tűzi ki célként a dokumentum.
Az intézkedések gazdasági ágazatokhoz kapcsolódva jelennek meg: egészségügy, oktatás, közlekedés, környezetvédelem, területrendezés, munkaerő piac, szociális ellátás (idős emberek támogatása).	A társadalmi tőke növelése operatív célként jelenik meg, a sportszervezetek azon funkciója révén, hogy különböző társadalmi státuszú embereket képesek integrálni.	Néhány utalás található a vidéki területek problémáira és a sport kapcsolatára, illetve a területrendezés és területhasználat vonatkozásában jelenik meg a vidéki tér és a sport kapcsolata.

Sportstratégiai dokumentumok	Célkitűzés	Érvrendszer: a sport hivatkozott hatásai
Egyesült Királyság (2015): Sporting Future: A New Strategy for an Active Nation	A sportstratégia 3 fontos területen határoz meg célokat, amelyek mind-egyikéhez mérhető indikátorokat rendel. 1. Minél több ember mozogjon rendszeresen, vegyen részt önkéntes programokban és élő sporteseményeken 2. A nemzetközi és hazai sportsikerek, valamint a sportesemények hatásainak maximálása 3. Fenntartható, produktív és felelősségteljes sport szektor kialakítása a gazdaságban	A sport egyénre, társadalomra és gazdaságra gyakorolt hatásai egyaránt megjelennek. Társadalmi hatások közül kiemelésre kerül a sport szerepe a sérült emberek és az etnikumok társadalmi integrációjában.
Franciaország (2014): Stratégie nationale de transition écologique vers un développement durable du sport 2015-2020	Átfogó cél: magasabb szintű nemzeti stratégiához való illeszkedés, a fenntartható fejlődést előtérbe helyező nemzeti stratégia támogatása (La stratégie nationale de transition écologique vers un développement durable (SNTEDD)) A versenysport és a szabadidősport sem kerül éles elhatárolásra, hangsúlyozásra. Három stratégiai cél: 1. A fenntartható fejlődéshez való hozzájárulás a sport ágazat segítségével 2. A fenntartható fejlődés megvalósítása a sport területén 3. A fenntartható fejlődés megvalósítása az egyes gazdasági szereplők szintjén a sport segítségével	A sport klíma változás elleni harcban, biodiverzitás megőrzésében, szűkös erőforrásokkal való gazdálkodásban, egészség fejlesztésben, környezetvédelemben és társadalmi kohézióban betöltött szerepe.
Magyarország (2007): Sport XXI. Nemzeti Sportstratégia 2007-2020	Jövőkép: „sportnemzet és sportoló nemzet”. Ennek elérését 8 társadalmi célnak hivatott szolgálni: 1. Az életminőség javítása, 2. A sport kapcsolatrendszereinek fejlesztése 3. Egészséges társadalom 4. A sport és a tudástársadalom összekapcsolása 5. Harmonikus társadalom, közösségi kohézió fejlesztése 6. A versenyképesség és a foglalkoztatottság növelése 7. A nemzeti és közösségi identitás erősítése 8. Esélyegyenlőség biztosítása. Érdekes, hogy a célok között kifejezetten a versenysport nincs nevesítve.	A sport egészségfejlesztésben, nevelésben, társadalmi kohézióban, hátrányos helyzetűek felzárkóztatásában, identitástudat formálásában, környezetvédelemben, foglalkoztatás és gazdasági versenyképesség növelésében betöltött szerepe.